

ΚΡΗΤΙΚΗ ΨΑΛΜΩΔΙΑ ΕΝ ΕΠΤΑΝΗΣΩ.

Ν 'Επτανήσῳ **κρητικῇ** μουσικῇ καλεῖται ἡ κατὰ πρακτικὴν ἁρμονίαν τετραφώνος μουσικῇ, ἡ ψαλλομένη καὶ ἐν Κερκύρῳ καὶ ἐν Ζακύνθῳ ἰδίως πρὸς διάκρισιν τῆς ἱερᾶς μουσικῆς τῆς ἐν χρήσει ἐν ταῖς λοιπαῖς 'Ελληνικαῖς ἐκκλησίαις, ἥτις ἐν 'Επτανήσῳ καλεῖται **πολίτικη**, ἀλλ' ἀπὸ τινος χρόνου καλεῖται καὶ **βυζαντινῇ**.

Τὴν κρητικὴν ταύτην ψαλμωδίαν μας, τινεὶς τὴν καλοῦσιν **'Επτανήσιακὴν**, ἄλλοι δὲ **ῥῥῆγ-κικὴν**, ὡς ἀναπτυσσομένην τὸ πρῶτον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κρατούντων 'Ενετῶν. Καὶ ὅμως ἡ ἱερὰ αὕτη ψαλμωδία τῆς 'Επτανήσου κατὰγεται ἐκ Κρήτης, διεδώθη δὲ ἐν 'Επτανήσῳ καὶ ἀριθμεῖ μακράντων ζῶν.

Ἡ Κρήτη, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κοινὴ τοῦ 'Ελληνικοῦ πολιτισμοῦ, παραλαβοῦσα αὐτὸν καὶ παρὰ τῶν ἀνατολικῶν ἔθνων, ἐπρόκειτο μετὰ πολλοὺς αἰῶνας νὰ αἰσθανθῇ καὶ τὰ θέλητρα τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως τῆς τέχνης, τῶν γραμμάτων, ἃν καὶ εἶχε τὰ βλήματα τῆς ἐστραμμένα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡς τώρα τὰ ἔχει πρὸς τὰς 'Αθήνας.

Τὸ θέατρόν της, ὡς γνωστόν, ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῆς θαυμασίως ἀναπτυσσομένης τότε δραματικῆς τῆς Ἰταλίας· ἐπηρεάσθη καὶ ἡ ποίησις της, ἡ ὁποία ἔτρεφε καὶ τρέφει σχεδὸν ἀκόμη τὸν 'Ελληνικὸν λαόν, ὅστις τὸν **'Ερωτόκριτον** καὶ τὴν σήμερον ἀγαπᾷ καὶ θὰ τὸν ἀγαπᾷ πάντοτε καὶ δὲν ἐλθισμένησιν εἰδέτι τὴν **Βοσκοπούλαν** καὶ τὴν **'Ερωδίλιν**. Εἰς τὴν 'Αγιογραφίαν ὁ Κρῆς δὲν παρικολοῦσθε πτώτατα τὴν **Βυζαντιακὴν** τεχνοτροσίαν, ἀλλὰ προσεπάθησε νὰ προχωρήσῃ κατὰ τι καὶ βέλομεν εἰς τὴν **'Ερμυρίαν** τῶν **ζωγράφων** ὡς πρὸς τὴν **ἐκκλησιαστικὴν ζωγραφίαν**, κεφάλαιον τιτοφόρου-μενον: Πῶς νὰ δουλεύῃς Κρητικά. Καὶ ἡ Κρητικὴ αὕτη, οὕτως εἰπεῖν, τεχνοτροπία εὗρεν ὁπαδοὺς ἀρίστους.

Τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως παρεξιδυσάσης εἰς τὴν διάνοιαν καὶ καρδίαν τῶν Κρητῶν, ἡ νεοελληνικὴ γραμματολογία ἀπθανατίσθη διὰ ὠραιωτάτων σελίδων, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην μεγαλόνησον. Ἐχοντες τότε οἱ Κρῆτες καλλιλογικὸν αἰσθημα ἥτο φυσικὸν νὰ ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἄλλης ψαλμωδίας, ἀφοῦ ἡ Βυζαντιακὴ κατ' ὀλίγον ἔχανεν τὴν λαμπρὰν μορφήν της καὶ ἐγένετο κακότεχνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐκ τῆς ἀσιατικῆς κυριαρχίας, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνεῖρθετο, ἀνεπτύσσετο καὶ ἐγένετο τέχνη. Ἡ ἀνάγκη αὕτη τῶν Κρητῶν ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς Ἰταλικῆς ἐπιδράσεως, τῆς ἐπιδράσεως μάλιστα τῆς ψαλλο-

μένης ἱερᾶς μουσικῆς ἐν τοῖς ἐν Κρήτῃ καθολικοῖς ναοῖς. Ἡ ἐνετοκρατουμένη Κρήτη, ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι δὲν ἔμεινεν ἀπαθὴς καὶ εἰς τὴν ἱερὰν μουσικὴν, ἥτις ἀνυψώνει τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν πρὸς τὸν Θεόν καὶ ὡς ἠθέλησε νὰ ἔχη ἴδιον τρόπον ἀγιογραφικῆς τεχνοτροπίας, τοιοῦτοτρόπως ἐκαινοτόμουν τινες καὶ εἰς τὴν ἱερὰν μουσικὴν. Ἡ Κρητικὴ ψαλμωδία φαίνεται ὅτι εἰς τὴν 'Επτανήσον ἔχει τὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης, τῷ 1669, ὅτε καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον κατέφυγον πολλοὶ Κρῆτες μετὰ κειμηλίων, ὡς θὰ ἐνθυμοῦνται οἱ τακτικοὶ ἀναγνώσται τῆς **'Πινακοθήκης**· ἐκ τοῦ ἀρθροῦ μου περὶ τῆς ἐν Ζακύνθῳ **Βυζαντιακῆς τέχνης**, τοῦ δημοσιευθέντος εἰς τὸν τρίτον τόμον.

Τότε ἦλθον εἰς τὴν Ζάκυνθον ἱερεῖς καὶ ἱεροψάλται, ὡς μετέβησαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τοῦ Ἰονίου νήσους, ὅπως ἀπολαύσωσιν ἐλεύθερον ὁπωσδήποτε ἀέρα.

Τινεὶς ἐκ τῶν ἱεροψαλτῶν τούτων ἔψαλλον μίαν ἁρμονικὴν ψαλμωδίαν, ἡ ὁποία ἐνεθομούσασκε τοὺς φιλαρμονικοὺς Ζακυνθίους. Λέγομεν Ζακυνθίους, διότι ὑπάρχει σύγχρονος μαρτυρία πιστοποιοῦσα ὅτι τῇ 20 Δεκεμβρίου τοῦ 1671 ἔτους, διῆλα δὴ τρία ἐτὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ἡρωϊκῆς ταύτης νήσου εἰς δύο—τρεῖς ἐκκλησίας τῆς Ζακύνθου, Κρῆτες ἱεροψάλται ἔψαλλον **νέαν** μουσικὴν, ὁμοιάζουσαν μὲ τὴν τῶν **Λατινικῶν** ἐκκλησιῶν, ὅτι ἄλλοι ἐπίσης Κρῆτες ἔψαλλον **'Ελληνικὴν μουσικὴν** (musica greca) καὶ ὅτι οἱ ἐνορεῖται τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπίτροποι ἤθελον κατὰ τὰ Χριστοῦγεννα τοὺς ψάλτας τῆς **νέας μουσικῆς**—ὡς τότε τὴν ἐκάλουν—ἀλλ' οἱ ψάλται Κρῆτες ἤθελον τριπλασίαν πληρωμὴν, διὸ οἱ σύν-κριτοὶ ἔμεσολάβησαν ὅπως λάβωσι **διπλασίαν πληρωμὴν**. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι, πρὸ τῆς ἄλωσης τῆς Κρήτης, ἔψαλλοντο ἐν τῇ μεγαλονήσῳ ταύτῃ **δύο** εἶδη μουσικῆς, ἡ **ἐλληνικὴ greca**—κατὰ τὸ ἔγγραφον—καὶ ἡ ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἑλληνικὴ θὰ ἦτο βεβαίως ἡ βυζαντιακὴ. Πρὸ τῆς ἄλωσης τῆς Κρήτης ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ μεγαλονήσῳ ταύτῃ καὶ ἡ χειρονομία (1), διότι ὁ Κρῆς Νικόλαος Καλλιμάχης, γεννηθεὶς τῷ 1645, ὅστις

(1) Τῆς παλαιᾶς Βυζαντιακῆς μουσικῆς βάσις ἦτο ἡ χειρονομία, δι' ἧς ὁ τελετάρχης ἐσημεῖον εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ τοὺς ψάλλοντας τὴν ἀλλαγὴν τοῦ μέλους. Ὁ Χρύσανθος λέγει ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τῆς **'Ρωμαϊκῆς βασιλείας**, παρήκμαζε μὲν κατ' ὀλίγον ἡ χειρονομία, ἐσώζετο δὲ μέχρι τοῦ 1650 ἔτους, διότι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ὁ Ἱ. Βάρβαρος, Ἐνετός, ἠρώ-τησε τὸν ἐκ Κρήτης πρωτοψάλτην Δημ. Ταμίαν διὰ νὰ μάθῃ διὰ ποίαν αἰτίαν συνεβίβουν ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ νὰ χειρονομῶσι καὶ νὰ ψάλλωσι τὸ **τέρσερ**.

είχε γνώσιν περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ τότε διατηρουμένων μουσικῶν νευμάτων, λέγει τὴν χειρονομίαν *λεῖψανον* τῆς παλαιᾶς παντομυμικῆς ὀρχήσεως, τοὺς δὲ Κρήτας μουσικοὺς ὡς γυναικίους διαδόχους αὐτῆς. Σημειωτέον ὅτι οἱ ἐν Ζακύνθῳ καταφυγόντες Κρήτες ἱεροψάλλται οἱ πλεῖστοι ἐξαλλὸν τὴν *ἐλληνικὴν* μουσικὴν, καὶ μόνον ὀλίγοι ἐξαλλὸν τὴν *νέαν* μουσικὴν, ἐπειδὴ δὲ ἤρσαν ἐν Ζακύνθῳ, ἔμαθον ταύτην καὶ ἄλλοι καὶ τῷ 1671 ἦσαν κάτοχοι ἀρκετοί, ἐξ ὧν τινὲς ἦσαν νεώτατοι τὴν ἡλικίαν. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι εἰς τὴν Κρήτην ἤτο μᾶλλον διαδεδομένη ἡ *παλαιὰ* ἱεροψαλτικὴ καὶ ὅτι οἱ καινοτομοῦντες ἦσαν ὀλίγοι. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ δὲν ἔδωκαν σημασίαν.

Ἄγνωστον εἶναι πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κρήτης, ἂν ἢ ἐν Ἑπτανήσῳ Βυζαντιακὴ ψαλμοδία εἶχεν ὑποστῇ δεινὰ τραύματα ἀπὸ τὴν δυτικὴν ἐπίδρασιν.

Ἄλλως τε ἡ ἐλληνικὴ μουσικὴ ὑπέστη πολὺν περιπετειᾶς. Ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ἤρχισε κατ' ὀλίγον νὰ χάνῃ τὸ ἀρχαιοπρεπὲς ἥθος, τὸ ὁποῖον παραφθαρὲν συνεμίγνυ μετὰ ἐκνευρωσθέντος τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπειτα ἡ Ἐκκλησία ἀνεξωγόνησε τὴν Μουσικὴν, διαφιλάττουσα συνάμα, ἐφ' ὅσον ἠδύνατο, τὴν σε-

μνοπρέπειαν, τὴν ἀρμόζουσαν πρὸς ὕμνων τοῦ Ὑψίστου.

Ἀλλὰ δυστυχῶς δεινότερα περιστάσεις προερχόμεναι τὸ μὲν ἀπὸ πολεμίων τῆς ὀρθοδόξιας, τὸ δὲ ἀπὸ τὰς ἐπιδράσεις τῶν κατακτητῶν, παρήγαγον, σὺν τῷ χρόνῳ, εἶδος μουσικῆς οὐδιωδὲς ἀπέχον τῆς παλαιᾶς μεγαλοπρεπειᾶς.

Ἡ ἀρχαία μουσικὴ εἶχεν ἥδη λησμονηθῇ ἐν ἀρχῇ τοῦ Βυζαντιακοῦ αἰῶνος. Περὶ τούτου ἔχομεν μαρτυρίαν τῆς ἑκτῆς ἐκατονταετηρίδος. Ὁ Ὀλυμπιόδωρος ἱστορεῖ ὅτι ὑπῆρχον μὲν ἐτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μουσικὰ βιβλία, ἀλλ' οὐδὲν ἔχοντες τῆς μουσικῆς ἐσώζετε.

Τῶν Βυζαντινῶν ἡ μουσικὴ ἦτο πολὺφωρος καὶ πολύτονος. Ὁ Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης ἱστορεῖ ὅτι ἡ τῶν Σταυροφόρων εἰσβολὴ παρέλυσεν τὸ παλαιὸν σύστημα τῶν ᾠσματικῶν ἀκολουθιῶν, δῆλα δὴ τὴν πολυφωνίαν, πρὸς δὲ τούτοις τότε πρῶτον εἰσῆχθησαν ἐν τῇ ἱερᾷ μουσικῇ δημοτικοὶ ἤχοι λαϊκῶν ᾠμάτων, ἐλληνικῶν καὶ ξένων. Ἡ δὲ τουρκικὴ δουλεία ἔδωκεν ἔπειτα τὸ τελευταῖον καίριον τραῦμα.

(Ἔπεται συνέχεια)

ΣΠ. ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΞΑ ΤΟΥ ΣΥΒΑΡΥΤΙΣΜΟΥ*

Μεταξὺ τῶν τρυφηλῶν λαῶν καταλέγονται οἱ ἀρχαῖοι Ἰσῆρες καὶ οἱ Μασσαλιῶται. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἔφερον ποδῆρεις χιτῶνας, ἐζώνοντο πλατεῖας καὶ χρυσοποικίλους ζώνας, ὅπως οἱ ἰδικοὶ μας ἀρχιερεῖς, τὰς ὁποῖας ὠνόμαζον *μίτρας* διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο καὶ *μειτροχιτῶνες*. Ὁ ἄκεις δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπον τρυφηλὸν τινα, τοῦ ἔλγον τὸ παροιμιώδες καταστάν: «πλήσειας εἰς Μασσαλίαν».

Ἐν τούτοις καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἡμιλλῶντων πρὸς τοὺς τρυφηλοτέρους λαούς. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ Ἀθῆναι εἶχον καταστῇ ἡ ἐστία πάσης τρυφηλότητος καὶ ἡδυσπραξίας. Οἱ ἄνδρες ἐνεδύνοντο, κατὰ τὸν Αἰλιανόν, ἀλουργῇ ἱμάτι' ἀνέδενον τὰς μακρὰς κόμας τῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐνέσπειρον ἐπ' αὐτῶν χρυσοὺς τέττιγας. Ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις εἰδικὰ ψιμυῦθια καὶ ἀλοιφαὶ διὰ τοὺς ἄνδρας. Τὸ Αἰγύπτιον ἦτο προωρισμένον διὰ τοὺς πόδας καὶ διὰ τὰς χεῖρας: τὸ φοινίκιον διὰ τὰς ξυρισμένους σιαγόνους τῶν τὸ ἀμαρακνῖον διὰ τὰς ὀφρὺς καὶ τὴν κόμην, καὶ τὸ Ἐρπιλλῖνον διὰ τὸ γόνυ καὶ τὸν αὐχένα.

Τὰ δεῖπνά τῶν ἦσαν περίφημα διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν φαγητῶν, διὰ τὴν ἀκρατοποσίαν τῶν καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν ἰλιγγιώδη ἀριθμὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆρχοντο τὰ εἶδη τῶν ποτηρίων μετὰ τὰ ἑποῖα ἔπινον τὸν οἶνον τῶν. Ὑπὲρ τὰ ἐκτὸν εἶχον εἶδη ἀναφέρει ὁ Ἀθηναῖος. Ἐξήρχοντο δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ φορεῖων, τὰ ὁποῖα ἔφερον παῖδες καὶ γυναῖκες. Αὐτὸς ὁ Θε-

μιστοκλῆς μάλιστα ἐθεάθη μίαν πρῶταν εἰς τὸν Κεραμεικὸν ἐφ' ἀμάξης, συρομένης οὐχὶ ἀπὸ ἵππων ἢ ἀνδρας, ἀλλ' ἀπὸ τέσσαρας τὰς μᾶλλον διασημους ἐταίρας τῆς πόλεως: τὴν Λάμιαν, τὴν Σικυωνίαν, τὴν Σάτυραν, καὶ τὴν Νάνιαν! Καὶ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι, τοιοῦτοι ὄντες, λέγει ὁ Αἰλιανός, κατήγαγον τὴν ἀθάνατον ἐκείνην νίκην τοῦ Μαραθῶνος!

Δεταξὺ τῶν τρυφηλοτέρων Ἀθηναίων δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν δύο τοὺς καὶ διασημοτέρους: Δημήτριον τὸν Φαληρέα καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ Δημήτριος ὑπῆρξε παροιμιώδης διὰ τὴν τρυφηλότητά του διὰ νὰ ἐννοηθῇ δὲ πόσον χρήμα διέθετε πρὸς τοῦτο, ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν ὅτι ἐσπατάλη ἐν Ἀθήναις εἰς διασκεδάσεις τὸ ἐκ 1000 ταλάντων ἐτήσιον εἰσόδημά του, ἥτοι 6 ἑκατομύρια, 210 χιλιάδας δραχμῶν σημερινῶν.

Ἐν τούτοις μεθ' ὅλην τὴν σπατάλην ταύτην ὁ Φαληρεὺς δὲν κατάρθρωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς φήμης τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ὁ διάσημος ἐπὶ συβαριτισμῷ Ἀθηναῖος, ἦτο ταυτοχρόνως προικισμένος ὅχι μόνον μετὰ θαυμασίον κάλλος μορφῆς καὶ σώματος, ἀλλὰ καὶ μετὰ ὑπερβολικὴν καλαισθησίαν. Ὁσάκις εἰσῆρχετο εἰς τὸ θέατρον, ἠγείροντο ἐκ τῶν καθισμάτων τῶν ἄνδρες καὶ γυναῖκες διὰ νὰ τὸν θαυμάσουν. Ὁ δὲ φίλος του Σωκράτης, ὅστις κατείχετο ἀπὸ τὸ γνωστὸν δαιμόνιον τῆς φιλοσοφίας, οὐδέποτε ἀπεπειράθη νὰ συμβουλευθῇ ἐγκράτειαν εἰς τὸν φίλον του, κατεχόμενον ἀπὸ τὸ δαιμόνιον τῆς ἀκολασίας φαίνεται δὲ ὅτι μεταξὺ τῶν δύο

* Συνέχεια.